

AFSCHEID HOOGLERAAR

'Feitelijk zijn we weer beland bij de ideeën van Ronald Reagan en Margaret Thatcher'

Eminence grise Witteveen noemt in afscheidsrede het spaaroverschot van Nederland een gemiste kans

Marijn Jongma
Wassenaar

Nog nooit heeft hij bedreigd zijn partij, de VVD, de rug toe te keren. Toch is de kritiek van de 'sociaal-liberaal' op het huidige kabinetsbeleid niet mals. Het veel beleiden ideaal van Nederland als zuinige exportkampioen strookt niet met logisch economisch denken, zo stelt Johan Witteveen vandaag in zijn afscheidsrede in Rotterdam. Na een halve eeuw neemt hij officieel afscheid als hoogleraar van wat nu de Erasmus School of Economics heet.

Het handelsoverschot gaat samen met een spaaroverschot: bedrijven investeren te weinig, en pensioenfondsen en verzekeraars beleggen nog maar mondjesmaat in eigen land. 'Een gemiste kans', vindt de nestor. 'Het spaaroverschot geeft aan dat we de mogelijkheid hebben meer te investeren in de economie.' Vorig jaar pleitte Witteveen in het FD voor een Maatschappelijk Investeringsfonds, te voeden door pensioenfondsen en de overheid, dat miljarden zou moeten stoppen in duurzame energie en een nieuw Deltaplan. 'Ik zeg niet dat sparen verkeerd is, maar we moeten het geld dat we hebben wel investeren, en meer in eigen land.'

Wie met Witteveen spreekt, voelt nog steeds de bevoegenheid van de idealistische jonge econoom die wilde meewerken aan de wederopbouw, nadat hij in 1940 vanuit zijn ouderlijk huis de binnenstad van Rotterdam had zien branden. Het is ook de bevoegenheid van zijn leermeester Jan Tinbergen (1903-1994), die in 1969 samen met de Noor Ragnar Frisch de allereerste Nobelprijs voor de economie won en geldt als de grondlegger van de econometrie.

V Hoe kijkt u terug op Jan Tinbergen?
'Hij was helemaal de man die op economische politiek gericht was: zeer voor

Jan Tinbergen
Met zijn leermeester bouwde Witteveen aan het CPB

Modelbouw
Tinbergen geldt als pionier op het gebied van de econometrie

Menselijke factor
Model altijd toetsen aan 'gevoel over werkelijkheid', stelt Witteveen

de vrije markt, maar er moet wel een klimaat geschapen worden waarin die goed kan functioneren. Onze drijfveer was natuurlijk de vraag hoe we de grote crisis in de jaren dertig hadden kunnen bestrijden. Tinbergen was verder een man met de gave economische verbanden helder en simpel te stellen. Hij maakte heel mooie, eenvoudige modellen. Toen Tinbergen en ik werkten aan de opbouw van het Centraal Planbureau (CPB, red.) dachten sommigen dat we een soort planeconomie wilden vestigen! Maar ons idee was juist om de vrijheid zo veel mogelijk te herstellen. Tijdens de oorlog was alles zeer gereguleerd. Er zat een groot idealisme in. In heel Nederland heerste een geweldig positief gevoel. Iets bijdragen, dat was het mooiste wat je kon doen.'

V Tonen de recente crises niet aan dat economische modellen hebben gefaald?
'De moeilijkheid is: hoe ingewikkelder de modellen, hoe moeilijker je ze kunt doorzien. Het model van Tinbergen was juist heel doorzichtig, dat is belangrijk. Je moet je altijd afvragen: klopt dit met mijn praktische gevoel over de werkelijkheid? Alles moet te toetsen zijn aan de praktijk. De modellen van het IMF berusten op verbanden die gelden in tijden van een normale bezetting van de productiecapaciteit. In een recessie zijn die verbanden heel anders. Dat hebben ze nu zelf ook ontdekt. Maar ze hebben wel een tijdlang de verkeerde adviezen gegeven. Dat heeft Christine Lagarde (topvrouw van het IMF, red.) ook toegegeven.'

V Heeft dat ook te maken met de toegenomen invloed van financiële markten?

'Massapsychologie speelt een grote rol, en dat is moeilijk in een model te vangen. De beurs geeft de verwachtingen weer, maar de mensen die erop handelen, kijken ook naar wat andere mensen verwachten.'

V Maar hoe 'maakbaar' is onze economie dan nog?

'Het is moeilijk de reële economie te beïnvloeden. Met monetair beleid alleen lukt dat niet. Daar is begrotingsbeleid voor nodig. Iedereen spreekt nu over monetair beleid alsof dat het enige instrument is. Je kunt de rente heel lang laag houden, maar als de mensen niet verwachten dat het beter gaat, dan helpt het niet.'

V We kruipen moeizaam uit een balans-recessie. De overheid, maar ook gezinnen hebben te veel schulden en bouwen die af. Moeten we niet gewoon door de zure appel heen bijten?

'Je moet er wel doorheen, maar met extra stimulansen wordt het makkelijker. De mensen vinden dan werk, gaan meer verdienen. Als economen hebben we de taak erop te wijzen dat het niet hoeft zoals het nu gaat. De overheid is geen huishouden dat niet meer kan uitgeven dan erin komt. Een Deltaplan is zeer noodzakelijk. We zijn in de economische wetenschap erg van het idee van de beïnvloeding van de conjunctuur afgegaan. Feitelijk zijn we weer beland bij de klassieke evenwichtstheorie, die past bij de ideeën van Reagan en Thatcher: hoe minder de overheid doet, hoe beter het is. Op de lange duur is dat misschien zo, maar op de korte termijn niet. Het kabinet vertelt ons dat we meer moeten consumeren. Maar dat is ijdele praat als

Johan Witteveen bij een portret van Hazrat Inyat Khan, grondlegger van het soefisme.

CV

1921 Geboren in Zeist

1947 Gepromoveerd in Rotterdam bij Jan Tinbergen

1948-1963 Hoogleraar aan Nederlandse Economische Hogeschool in Rotterdam

1963-1965 Minister van Financiën in kabinet-Marijnen

1965-1967 Lid van de Tweede Kamer

1967-1971 Viceminister-president/minister van Financiën in het Kabinet-De Jong

1971-1973 Lid van de Eerste Kamer

1973-1978 Managing Director van het Internationaal Monetair Fonds

Daarna adviseur en commissaris bij onder meer Koninklijke Nederlandse Petroleum Maatschappij (1979-1989), Robeco (1979-1991) en Nationale-Nederlanden (1990-1993)

Witteveen is tevens voorman van de Nederlandse soefibeweging, en publiceerde daar verschillende boeken over

de belastingen omhooggaan.'

V U klinkt niet echt als een VVD'er.
'Het is begrijpelijk dat je als liberaal voor vrijheid bent. Maar voor een evenwichtige ontwikkeling van de maatschappij is het beter dat de mensen met vermogen meer belasting betalen. Op den duur is het voor iedereen beter als er niet te grote spanningen ontstaan. Het is een kwestie van maat. We hebben een enorme internationale handel. Moet je daar veel verder mee gaan? Het tempo moet lager komen te liggen.'

V U bent zeer actief binnen de Nederlandse soefibeweging, een spirituele religieuze stroming. Hoe beïnvloedt dat u als econoom?

'Je maakt andere afwegingen als je niet alleen maar naar het directe financiële gewin kijkt. Dan ga je anders om met mensen, en dus ook met overnames. Is het zo gewenst dat wij zo rijk zijn, en dat die groei almaar doorgaat? We dachten ooit dat we meer van het goede leven zouden gaan genieten bij een hoger welvaartspeil. Een van de belangrijke vragen die wij ons moeten stellen, is of het hele beleid gericht moet zijn op een zo sterk mogelijke groei. We moeten op den duur meer gaan stimuleren dat mensen van het goede leven gaan genieten. De schoonheid van het innerlijk leven, dat is bij uitstek het goede leven. Ik heb altijd wel hard gewerkt, maar de balans was er wel. Anders had ik het niet zo lang volgehouden.'

Ter gelegenheid van zijn officiële afscheid als hoogleraar brengt het economenblad ESB morgen een grotendeels aan Johan Witteveen gewijd nummer uit.

'We zijn in de economische wetenschap erg van het idee van beïnvloeding van de conjunctuur afgegaan'

'Voor een evenwichtige ontwikkeling van de maatschappij is het beter dat de mensen met vermogen meer belasting betalen'

'We hebben een enorme internationale handel. Moet je daar veel verder mee gaan? Het tempo moet lager komen te liggen'

'Een van de belangrijke vragen die wij ons moeten stellen, is of het hele beleid gericht moet zijn op een zo sterk mogelijke groei'